

DOLGANCADAKİ MOĞOLCA BİÇİMBİRİMLER

Hasan GÜZEL*

Öz: Bu çalışmada, Dolgancadaki Moğolca birimler Lars Johanson'un kod kopyalama modeli ile ele alınmıştır. Buna göre sosyal açıdan baskın olan Moğolcadan, Dolgancaya birçok dilbilimsel birim kopyalanmıştır. Kopyalanan öğeler incelendiğinde Moğolcadan genellikle bağımsız biçimbirimlerin Dolgancaya kopyalandığı tespit edilmiştir. Bağımsız biçimbirimler arasında fiiller ve isimler önemli yer tutar. Bağımlı biçimbirimler Dolgancadaki uygun koda kopyalandığında biçimsel sesbilgisi çeşitlenmeleri ortaya çıkmıştır. Kod kopyalamada çekici ve çekici olmayan özellikler bulunmaktadır. Bu çalışmada bağımsız ve bağımlı morfolojik birimlerin kopyalanmasında çekici ve itici özelliklere değinilmiş, Türk ve Moğol dillerindeki tipolojik benzerliklerin kopyalamadaki etkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dolganca, Yakutça, Moğolca, Kod Kopyalama, Genel Kopya, Dil İlişkileri

Mongolian Morphemes in Dolgan

Abstract: In this study, Mongolian constituents in Dolgan language are examined according to the code-copying method described by Johanson (2003). The research indicated that many linguistic elements were copied to Dolgan from Mongolian, which was socially more dominant. The investigation into copied elements revealed that usually free morphemes from Mongolian were copied. Nouns and verbs occupy an important place among free morphemes. In addition to free morphemes, bound morphemes were also copied from Mongolian. Once bound morphemes were copied to the appropriate code in Dolgan, Dolgan gained morpho-phonological diversity. Code copying involves attractive and less attractive features. This study examines the relative attractiveness of free versus bound morphemes in copying, and focuses on the effect of typological similarities in Turkic and Mongolian languages on copying.

Keywords: Dolgan, Sakha Language, Mongolian, Code Copying, Global Copying, Language contact

0.Giriş

Türkçe ve Moğolca konuşan halklar, Asya'da yüzyıllar boyunca sayısız dil ilişkisi kurmuştur. Siyasi ve sosyal olaylara göre değişen Türkçe Moğolca dil ilişkileri iki tabakada incelenebilir. İlişkilerin ilk tabakası, Cengiz Moğol İmparatorluğunun yayıldığı 13. yy.a kadar getirilebilir. 12. yy.dan önce yazılmış Moğolca belgelerin olmaması nedeniyle bu tabakadaki dil ilişkileri, sadece tarihi Türkçe belgelerden takip edilebilir. Juanjuanların 552'de Göktürklerle yenilmesinden sonra bu bölge, 13. yy. ortalarına kadar Türk devletlerinin hâkimiyetinde kalmıştır. Türk devletlerinin bölgedeki siyasi egemenliğine paralel olarak Türkçe bölgenin presitij dili olmuştur. Eski Türkçe metinlerde neredeyse hiçbir Moğolca unsurun bulunmaması, kopyalamaların bu tabakada, Türkçeden Moğolcaya doğru olduğunu göstermektedir.

---

* Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. E-posta: hasanguzel7@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-4201-8634

Cengiz yönetimindeki Moğolların kısa süre içerisinde Avrasya'nın büyük bir bölümüne yayılmaları ile Türk Moğol dil ilişkilerinin ikinci evresine girişmiştir. Bu dönem Türkçeden ve Moğolcadan karşılıklı kopyalamaların yapıldığı dönemdir. Moğolların geniş alanlara yayılmaları, Moğolcanın prestij dili olarak birçok dili etkilemesini sağlamıştır. Türk dillerindeki Moğolca orijinli unsurlar, genellikle bu dönemde yapılan kopyalamalardır.

Türk ve Moğol dil ilişkileri, Avrasya'nın farklı bölgelerinde farklı yoğunlukta olmasının yanında en uzun soluklu ve yoğun ilişki Sibiry'a'da gerçekleşmiştir. Güney Sibiry'a Türk dillerinden Tuvaca ve Kuzey Sibiry'a Türk dillerinden Yakutça, barındırdıkları Moğolca orijinli unsurlarla dil ilişkisinin yoğunluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Dolganlar, Türk dilleri haritasının en kuzeyinde, Rusya Federasyonunun Taymir Otonom Bölgesi ve Yakut Cumhuriyetinin Anabar Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Dolganlar farklı etnik grupların karışımıyla oluşmuş bir halktır. Dolganların iki evrede bağımsız bir etnik grup olmuştur. İlk evrede Tunguz bir topluluk olan *Dulganlar*, Vilyui nehrinin kıyısında, Yakutçayı benimsemiş bir grupken, sonra kuzeye göç edip Taymir bölgesinde, Tundra köylüleri (Rus), Samoyed ve diğer Tunguz halklarla karışıp bugünkü Dolganları oluşturmuşlardır (Li 2011: 2). Dolganların DNA'ları üzerine yapılan genetik çalışmalar, tarihi ve etnoğrafik araştırmaları desteklemektedir. Genetik açıdan Dolganlarda, Tunguz, Samoyed, Yakut ve Rus özelliklerin mevcut olduğu tespit edilmiştir (Stapert 2013: 78).

Dolganca, dilbilimsel açıdan Yakutçaya sıkıca bağlıdır ve çoğu durumda Yakutçanın bir diyalekti olarak kabul görür. Fonetik ve leksik farklılıklar dışında iki dil arasında önemli farklılıklar bulunmaz. Yakutçada olduğu gibi Dolgancada da Moğolca orijinli birimler korunmaktadır. 17. yy.dan itibaren Sibiry'a'nın kuzeyinde, Türk dillerinden izole bir şekilde varlığını sürdüren Dolganca, bugün Yakutçada kaybolan bazı birimleri de korumaktadır. Bu birimler, Lars Johanson'un Türk dillerinden yola çıkarak geliştirdiği *kod kopyalama modeline* göre incelenecektir

1. Kod Kopyalama

Dil ilişkileri, farklı dillerin teması sonucu karşılıklı etkileşimi inceleyen çalışma alanıdır. Avrasya'ya yayılan Türk dilleri birçok farklı dil ile sayısız ilişki kurmuştur. Lars Johanson'un Türk dillerinden yola çıkarak kod kopyalama modeli geliştirmiştir. Modele göre, sosyal açıdan baskın olan dil (B), görece sosyal açıdan daha zayıf olan dil üzerinde etkilidir. Bu nedenle, ilişkinin yoğunluğuna ve etkisine göre B dilinin bütün öğeleri A diline kopyalanabilir. Kopyalamalar, *genel*, *seçilmiş* ve *karışık kopyalar* olmak üzere üçe ayrılır. Genel kopyada, B diline ait bir unsur, bütün yapısal özellikleriyle (ses, bitişme, anlam ve sıklık) birlikte A dilindeki çerçeveye kopyalanır. Bu yapılar bağımsız birimler olabileceği gibi bağımlı biçimbirimler de olabilir. Örneğin *market* sözcüğü İngilizceden yapılmış genel kopyadır (Demir 2003: 40). Seçilmiş kopyalarda, B bloklarının belirli özellikleri örnek alınır ve A birimlerine kopyalanır. Seçilmiş kopyalarda B bloklarının bütün özellikleri kopyalanmaz. Materyal, birleşme, anlam ve sıklık özelliklerinden biri veya birkaçı kopyalanır. Karışık kopyalar ise, içlerinde seçilmiş kopyaların olduğu genel kopyalardır. Özb. *yarimavtomat* “yarıotomatik” < Rus. *Poluavtomat* (Johanson 2007: 36).

Dil ilişkilerinde, öğelerin kopyalamaya farklı direnç gösterdikleri görülür. Bazı unsurlar, daha kolayca kopyalanırken bazıları çok yönlü etki sonucunda ancak etkilenebilirler. Öğelerin dayanıklılık farkı sosyal ve yapısal etkenlere bağlıdır (Johanson 2007: 49).

Dayanıklılık skalasının en üstünde kolay kopyalanan yapılar bulunur. En zor ve en geç kopyalanan yapılar ise dayanıklılık skalası piramidinin en altında yer alır. Söz varlığı ilişki durumlarının hepsinde, yoğun ilişki olmadan da kolayca etkilenebilen, en zayıf bölüm kabul edilir. Johanson'a göre bağımsız blokların erken kopyalandığını ifade etmektedir. Bağımsız bloklar arasında isimler, fiil, sıfat gibi anlamsal birimler skalada üstte bulunur. İşlevli bağımsız biçimbirimler de (bağlaçlar, edatlar, şahıs ve işaret zamirleri) kolay kopyalanan yapılardır. Bağımsız biçimbirimlerden sonra bağımlı biçimbirimler kopyalanır. Bağımlı biçimbirimler içerisinde yapım unsurları çekim unsurlarından daha kolay kopyalanan yapılardır. Dayanıklılık skalanın en altında ise yeni dilbilgisi kategorileri (hal, aspekt-zaman, tasarlama kipleri vs.) kopyaları, ses kopyaları, kelime sentaksı kopyaları (kelime içi birleşme birleşme kalıpları, kaynaşma veya art arda sıralanma eğilimleri vs.) bütün gramatikal paradigmaların kopyaları ve temel hazinesinden genel kopyalar bulunur (Johanson 2007: 51).

2. Dolganca ve Moğolca Biçimsel Özelliklerin Kod Kopyalamaya Etkisi

2.1. Bitişken Yapı

Bitişken yapıya sahip pek çok dil vardır. Altay dillerinin yanında Ural ve Dravit dilleri, bitişken yapıya sahiptir. Dil ilişkilerinde bitişken yapılar analitik yapılara göre kopyalamada pek tercih edilmez. Buna rağmen bitişken yapılar da kopyalanabilir. Bitişken, art arda sıralanan, şeffaf, kurallı bitişken yapı unsurları kopyalama için ilgi çekici olabilir. Bitişken yapıya sahip Dolganca ve Moğolca arasındaki bu yapısal ortaklık kopyalamayı önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Örneğin, fiilden soyut isimler türeten /-laŋ/ eki Dolgancada da kullanılmıştır. Moğolca kökenli (Kal. MEJ 84; Poppe 1964: 160) /-laŋ/ eki, Dolgancadaki eskicil bir sözcükle kullanılmıştır: Dolg. *hunñalaŋ* “dinlenme” < **hunñā-* < *ynıç-ā < *ynıç > ETü. *inç* “huzur” (Stach. 1993: 119; Dolg. Wort. 47).

2.2. Sondan Eklemelilik

Bitişken dillerin bağımlı biçimbirimleri, kopyalama için bağımsız biçimbirimler kadar çekici olmamasına rağmen bağımlı morfemlerin gövdeye sırayla eklenmesi kopyalamaları kolaylaştırabilir. Moğolcanın bu özelliği örneğin kökteki ünsüzlere göre çekimlenen ve türeyen semitik dillere göre daha şeffaftır. Moğolca ile Dolgancanın soneklere sahip olması iki dil arasında bağımlı biçimbirimlerin kopyalanmasını kolaylaştırmıştır. Art arda sıralanmış orta derecede bitişken yapının birlikleri tipolojik açıdan görece çekici olmuştur. Moğolcadan yaklaşık 20 bağımlı biçimbirim Dolgancada korunmuştur. Örneğin Dolgancadaki fiilden isim yapan /-āhın/ eki, Moğolcadan genel kopyadır (bk. Kal. MEJ 70). Bu ek fiil gövdesine eklenirken fiil gövdelerinin sonundaki ünlü veya -Xy- ses grubu düşer (Dolg. Wortb. 1997: 39). Dolg. *hanāryāhın* “keder, üzüntü, acı” (Aksenova vd. 1992: 55). < *hanāryā-* “1. düşünmek 2. mutsuz olmak, acı çekmek” (Dolg. Wortb. 39).

2.3. Art Arda Sıralanma

Eklemeli yapılar bağımsız yapılara göre daha az çekici olmasına rağmen kopyalanabilirler. Eklemeli yapıların birbirinden ayrılmış unsurları kopyalama için

ilgi çekicidir. Çekimli dillerde morfemlerin çevrelere daha sıkıya bağlı olması ise kopyalama için çekici değildir. Johanson'a göre kolaylaştırıcı şeffaflık ilkesine uyulmuştur.

Moğolcada sınırları birbirinden ayrılan bağımlı biçimbirimler sözcük yapımı ve çekiminde art arda sıralanır. Bu özellikler Türkçe ve Moğolcayla birlikte diğer Altay dillerinde de görülen ortak bir özelliktir. Moğolcadan kopyalanan yapılar görünüşe göre dildeki “kolaylaştırıcı” şeffaflık ilkesine göre hareket etmiştir. “Eklemeli” morfolojinin birbirinden apaçık ayrılmış unsurları da aynı şekilde çekicidir; çekimli dillerin çevrelere daha sıkı bağlı morfemleri ise pek öyle değildir. Biçimbirim sınırlarının tanınabilir kaldığı eklerin art arda sıralanması durumu çekici, ayırtırmada sorun yaratan kaynaşma ise pek çekici değildir. Görece varyantsız alamorfluluk, yani bir biçimbirimin değişik çevrelerde az da olsa aynı kalan ses yapısı çekicidir; çok zengin ve kuralsız varyantlarsa morfemin teşhisini zorlaştırır. Örneğin Dolganca $-ççX$ ve Yakutça $-(X)ç(ç)X$ eki Moğolcada kritik eşiği aşılmamış, bitmemişlik ifade eden $-ÇU$ zarf yapan ekten gelmektedir. Zarf yapan bu ek Yakutçada daha işlektir. Yakutçada genellikle yansıma (*baqıraççı* “gürültüyle, yüksek sesle” < *baqqıra-* “yüksek sesle ağlamak”) ve betimsel fiillere (*arılıççı körön* “ela gözlerle uzaklara bakmak” < *arıly-* “sarılaşmak”) gelerek zarf yapar (Károly 2013: 150). Bu ek Moğolcada düzlük yuvarlaklık ve önlük artlık uyumu nedeniyle belirli çevrelerde ünlü varyasyona sahiptir. Ekin varyasyon azlığı tanınabilirliği üzerinde etkili olmuştur. Dolganca, kendisi açısından yabancı olmayan bu yapıyı uygun çerçeveye kopyalayıcı aynı işlevde kullanmıştır: Dolg. *qonçoççu* “doğru, dürüst” < **qonçoy-* : Yak. *xonçoy-* < Moğ. *xonçoy-* “dik durmak”. Dolg. *tögörüççü* “..in etrafında, aşağı yukarı” < **tögürüy-*: Yak. *tögürüy-* “çekinmek, dolaşmak”.

2.4. Sınırlı ve Önceden Kestirilebilir Biçimbirim Varyasyonu

Bitişken yapıya sahip dillerde olduğu gibi Moğolcanın ek envanteri de bellidir. Sınırlı olan bu bağımlı yapıların varyasyonları da sınırlıdır. Moğolcadaki ünlü ve ünsüz uyumlarının sağlam olması biçimbirimlerde varyasyonların ortaya çıkmasına neden olur. Örneğin Moğolcada, fiilden soyut isimler türeten $-ltA/$ ekinin art ünlüler ve ön ünlülere göre değişen iki varyasyonu vardır (Poppe 1964: 159). Ekin tanınırlılığını ve algılanabilirliğini artıran bu özellik kopyalamayı kolaylaştırmıştır. Bu ek Dolgancada, orijinal Dolganca fiil gövdelerine gelir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi bu ek fiile eklenirken fiil gövdesindeki ünsüz düşer. Dolg. *tähiltä* “sabır” < *tähiy-* “sabırlı olmak” (Dolg. Wortb. 47); Dolg. *täritä* “1. silahsızlanma 2. Yapı malzemesi” < *täriy-* “hazırlamak, organize etmek” (Dolg. Wortb. 47).

Sınırlı sayıdaki ek envanterinin önceden kestirilebilir sınırlı sayıda varyasyona sahip olmasının kopyalamada çekici bir özellik olduğunu gösteren başka örnekler de vardır. Soyut isimler yapan bu $-bıl/$ eki, Moğolcadan kopyalanmıştır. Dolgancada ekin kullanımı yaygın değildir. $-bıl/$ eki Moğolcadan kopyalanmış bir sözcükle ve Dolganca orijinal bir sözcükle kullanılmıştır (Dolg. Wortb. 41) Ek, fiil kökündeki ünlüye göre yuvarlak ve dar ünlülü biçimiyle kullanılmıştır. Dolg. *kördöbül* “istek, arzu” < *kördö-* “istemek, rica etmek” (Dolg. Wortb. 41).

2.5. Eksiz Yalın Hal

Durum, isimlerin cümle içerisindeki pozisyonlarıyla ilgi önemli bir kategoridir. Sözdizimiyle yakından ilgili olan bu kategorinin yalın hali (nominative) Dolgancada

olduğu gibi Moğolcada eksizdir. Genellikle cümlenin öznesi yalın halde bulunur. İsimlerin yalın hallerinde ek kullanılmaması Türk dilleri için de tipik özelliktir. Bu nedenle Dolganca için Moğolcadaki isimlerin eksik yalın halleri kopyalama için ilgi çekici olmuştur. Moğolcadaki birçok yalın isim Dolgancaya kopyalanmıştır.

2.6. Biçimbilimsel Olarak Pek Ayrılmamış Sıfat Kategorisi

Moğolcanın sıfat kategorisi, biçimbilimsel açıdan pek ayrılmamıştır. Örneğin Moğolca *tügäl* “dağıttım, dağıtma, ayırma; tüm, bütün, tam” anlamlarında hem isim hem de sıfat olarak kullanılabilmektedir. Moğolcada sıfat türeten ekler vardır. Bununla birlikte isimler ek almadan sıfat görevinde kullanılabilirler. Bu özellik, Türkçenin tipolojisinde de önemli yer tutar. Sıfatların morfolojik açıdan pek ayrılmamış bir kategori olması Dolganca ve Moğolca arasında birimlerin daha kolay kopyalanmasına ve uyuma girmesini sağlamıştır. Örneğin şu birimler hem isim hep sıfat olarak kullanılabilen kopyalardır: Dolg. *bögö* 1. Güçlü, sağlam, dayanıklı” (Ub. 44; Nad. 39); “2. Güçlü adam” (Ub. 44); Yak. *böyö* < Moğ. *bökä* (Stach 1993: 63); Dolg. *cadany* “1. (sıfat) fakir, 2. (isim) fakir” < Moğ. *yadangı* (Kal. MEJ 95; Stach. 1993: 88; Lessing 2003: 675).

2.7. Sıfat Tamlamalarında Uyum İşaretinin Olmaması

Dolgancadaki kopyalar incelendiğinde Moğolcadan kopyalanan sıfatların sayısı göze çarpar. Dolganca ve Moğolca sıfat tamlamaları cinsiyet ve sayı çekimine sahip değildir. Örneğin Almancada *das geflechte Ei* “benekli yumurta” tamlamasında sıfat, ismin cinsiyetine ve sayısına göre çekimlenmiştir. Dolganca *äriän humüt* “benekli yumurta” ve Moğolca *äriyän öndög* “benekli yumurta” yapılarında ise niteleme bildiren birim herhangi bir çekime girmez. Hint-Avrupa dillerindeki sıfat tamlamaları ile karşılaştırıldığında bu özelliğin kopyalama için kolaylaştırıcı olduğu görülür. Her iki dilde görülen bu ortak özellik vasıtasıyla Moğolcadan birçok sıfat Dolgancaya kolaylıkla kopyalanmıştır.

2.8. Dilbilgisel Cinsiyetin Olmaması

İsim kategorileri açısından cinsiyet (gender) kategorileri dünya dillerinde en çok çeşitlilik gösterendir. Almanca ve Fransızca gibi bazı Hint-Avrupa dillerinde dilbilgisel olarak cinsiyet kategorisi bulunurken Moğolca ve Türkçe gibi Altay dillerinde bulunmaz. Araştırmacılara göre Eski Moğolcada gramatikal cinsiyet vardı. Orta Moğolcada dilbilgisel cinsiyet ortadan kaybolmuştur. Moğolcada sadece sözcüksel anlamda cinsiyeti gösteren ifadeler yer almaktadır. Bu özellik Dolgancada da mevcuttur. Dilbilgisel kategori olarak Moğolcada gramatikal cinsiyetin olmaması Dolganca konuşurları açısından sözcüklerin daha kolay algılanmasını sağlamıştır. Bu, iki dil arasındaki kopyalamalar için çekici bir özellik olmuştur.

3. Dolgancadaki Moğolca Genel Kopyalar

3.1. Bağımsız Biçimbirimler

Kod kopyalama modeline göre bağımsız biçimbirimlerin hem genel kopyalama hem de psikolinguistik açıdan desteklenen birimlerdir. Bu nedenle dayanıklılık skalasının en tepesinde bulunan birimlerdir. Dolgancadaki Moğolcaya kopyaların çoğu, bağımsız biçimbirimlerdir. Bağımsız biçimbirimler arasında anlam birimler en çok kopyalanan yapılarıdır. İşlevli bağımsız birimler sayıca çok azdır.

3.1.1. Anlamalı Bağımsız Biçimbirimler

Dayanıklık skalasının en tepesinde bulunan bu yapılar diller arasında en çok kopyalanan yapılardır. Dolgancada yaklaşık 160 Moğolca orijinli bağımsız biçim bulunur. Bunların neredeyse hepsi anlamlı birimlerdir. Temel söz varlığını oluşturan adlar, fiiller ve sıfatlar arasında bitişkenliğin ileri derecede olmadığı iki veya üç heceli birimler daha çok tercih edilmiştir: Dolg. *albın, albin* “1. yalan (DJa 157; Ub. 36) 2. yalancı (Nad. 23)” < Moğ. *albin* “kötü ruh” (Kal MEJ 56) > Yak. *albın* “sahtekârlık; yalan; yalancı” (Ub. D 46; Stach. 1993: 31). Moğolcadaki bazı yapılar Dolgancaya kopyanırken hece sayısında değişiklikler meydana gelmiştir. Dolg. *urdus* “akraba, soy”; Yak. *urdus* “akraba” < Moğ. *uridus* “atalar” (Kal. MEJ 25; Stach. 1993: 246). Bu örnekte görüldüğü kopyalanan unsurlar alıcı dil olan zayıf dilin sistemine uymak için belli süreçlerden geçerler. Bu süreçte, gereksiz ses özellikleri bırakılır, alıcı dil için gerekli olan eklemeler yapılır.

Dolgancadaki Moğolca kökenli biçimbirimler arasında fiiller önemli yer tutar. Fiil kökleri kod kopyalama için önemli verilerdir. Fiil köklerinin bir dilden diğerine kolay kopyalanan yapılar arasında yer almaz: Dolg. *hana-* “1. düşünmek 2. niyetlenmek, plan yapmak 3. değer vermek, saygı duymak 4. kutlamak”; Yak. *sanā-* < Moğ. *sana-* (Kal. MEJ 48; Stach. 1993: 95); Dolg. *hatā-* “yapabilmek; bilmek, tanımak”; Yak. *sata-* < Moğ. *çida-* (Kal. MEJ 22 Stach. 1993: 98); Dolg. *hohuy-*, *sohuy-* “korkutmak; korkmak” 2. “şaşırmak”; Yak.: *sohuy-* < Moğ. *soçi-* (Kal. MEJ 92; Stach. 1993: 107).

Soyut kavramlar, konuşurların bilincinde çok fazla yer edinmeyen dil birlikleridir. Bu nedenle, soyut birimler zor değiştirilen yapılardır (Johanson 2007: 57). Dolgancadaki Moğolca kopyalar incelendiğinde bu görüş desteklenmiştir. Dolg. *hanā, sanā* “1. düşünce, fikir 2. gönül, kalp 3. karakter özellikleri, nitelik 4. istek 5. üzüntü”; Yak. *sanā* < Moğ. *sanaya* (Kal. MEJ 69) gibi soyut birim kopyalamalarının sayıları çok azdır. Kopyalanan öğeler çoğunlukla somut anlamlı birimlerdir: Dolg. *bayana* “sütun, direk” (Ub. 42); Yak. *bayana* id. < Moğ. *baqana* (Doerfer Rez. MEJ 505; Stach. 1998: 49); Dolg. *çabırqay* “şakak”; Yak. *çabırqay* “kaş kıvrımı; kaş” < Moğ.; Bury. *sabırgā* < *çabırqay “şakak” (Kal. MEJ 134; Stach. 1993: 72).

Bir göstergenin gösterileni statik değildir. Gösterilen boyut değişime açıktır. Göstergeler yüklendikleri şeyleri zamanla daraltabilir veya genişletebilir. Göstergeler başka dillere kopyalanırken de yeni kodda farklı anlamlar kazanırlar ya da anlam yitirirler. Bugün Dolgancada korunan Moğolca orijinli birimler, Moğolcadaki asıllarından hem gösterge boyutunda hem de gösterilen boyutunda farklılaşmıştır.

Bazı Moğolca sözcükler, Dolgancada ilk anlamından daha geniş anlamlar kazanmıştır: Dolg. *tuyul* “1. kemik 2. ren geyiği toynak kemiği”; Yak. *tuyul* ~ *tubul* ~ *tumul* “boynu ya da tırnağın iç kemiği” < Moğ. *tuyul* “kemik” (Kal. MEJ 52; Stach. 1993: 229).

Kimi Dolgancada korunan kimi Moğolca orijinli sözcükler, eskiden karşıladıkları anlamların bir bölümünü karşılayamaz duruma gelmişlerdir: Dolg. *huruy-*; *suruy-* “yazmak”; Yak. *suruy-* < Moğ. *çiru-* “çizmek; bir çizgi çizmek; yazmak” (Kal. MEJ 23; Stach. 1993: 113).

Bir göstergenin gösterilen boyutunun değişmesi olarak bilinen başka anlama geçiş, Dolgancadaki Moğolca kopyalarda da tespit edilmiştir: Dolg. *küömäy* “yemek

borusu”; Yak. *küömäy* “soluk borusu” < Moğ. *kögämäy* “göbek, deri kıvrımı” (Kal. MEJ 88; Stach. 1993: 165); Dolg. *käm* “1. zaman 2. mevsim”; Yak. *käm* < Moğ. *käm* “ölçü” (Kal. VI 42; Stach. 1993: 144). Dolg. *horuy-* “buyurmak, emretmek”; Yak. *soruy-* “görevlendirmek” < Moğ. *cori* “başarmak, temin etmek” (Stach. 1993: 109).

3.1.2. İşlevli Bağımsız Biçimbirimler

İşlevli bağımsız biçimbirimler anlamlı birimlere göre daha geç kopyalanan yapılardır. Dayanıklılık skalasının orta katmanında bulunan zamir, ünlem ve bağlaç türünde işlevli biçimbirimler Dolgancada pek korunmamıştır. Örneğin sentaktik yapının önemli unsurlarından takılar da dillerin işlevli biçimbirimlerindedir. Moğolca ile Dolgancanın ortak tipolojik özelliklerinden biri de her iki dilin sontakılara sahip olmasıdır. Buna rağmen Dolgancada Moğolca orijinli sontakılar pek bulunmaz. *baraqsan* sözcüklere küçültme, sevgi anlamı katan Moğolca sontakıdır. Bu, yapı, anlam ve bitişme özellikleriyle birlikte Dolgancada korunmaktadır: Dolg. *inä baraqsan* “annecik”; Yak. *baraxsan* < Moğ. *baraqsan* (Stach. 1993: 52).

3.2. Bağımlı Biçimbirimler

Dil ilişkilerinde bağımsız birimler kadar olmasa da bağımlı birimler de kopyalanabilir. Bağımlı biçimbirimler, dayanıklılık skalasının farklı yerlerinde yer alırlar. Bağımlı biçimbirimlerin kopyalanması için öncelikle bağımsız biçimbirim kopyalarının yapılmış olması gereklidir. Yapım unsurları bağımsız biçimbirimlerle birlikte kopyalanan yapılar olduğu için görece kolay kopyalanan yapılardır. Buna karşılık çekim unsurları ise dayanıklılık skalasının en altında bulunan, en zor kopyalanan yapılardır. Yeni dilbilgisi kategorilerinin (hal, aspekt-zaman, tasarlama kipleri vs.) kopyalanabilmeleri uzun ve yoğun ilişki gerektirir (Johanson 2007: 51).

3.2.1. Yapım

Moğolca orijinli yaklaşık yirmi bağımlı biçimbirim Dolgancada korunmaktadır. /+qıy/, /+msaq/ ~ /+msāq/, /-āhin/ ~ /-āhin/, /-ççX/, /-gAr/, /-gXr/, /-KAy/ ~ /-KXY/, /-kAy/, /-l/, /-ltA/ gibi bağımlı biçimbirimler, Dolgancada işlek olarak kullanılan Moğolca kopyalardır. İşlek olarak kullanılan bu yapıların yanında Dolgancada kullanımları çok seyrek olan /+ay/, /+kAy/, /+l/, /+msIK/, /-ān/, /-bXl/, /-laŋ/, /-lGA/, /-āqtā/ ~ /-āktā/ ~ /-attā/, /+küy/ gibi Moğolca kopyalar da bulunur.

3.2.1.1. İsimden İsim Yapımı

3.2.1.1.1. /+qıy/

Kökeni kesin olamamakla birlikte Stachowski’ye göre /+qıy/ eki, Yakutçadaki fiilden sıfat yapan /-yay/, /-xay/ ekleri ile aynı köke dayanmaktadır. Kalujinski de bu ekleri, Moğolcadaki /+qay/, /-yay/ eklerine dayanmaktadır (Kal. MEJ 76; Dolg. Wortb. 19). Bu ek Dolgancada, isimden sıfat yapma işlevinde kullanılmaktadır. Ekin Dolgancadaki kullanımı yaygın değildir. Dol. *qıraqıy* “küçük”; Yak. *qıraqıy* < *qıra* “küçük” (Stach. 1993: 169).

3.2.1.1.2. /+msaq/ ~ /+msāq/

Bu ek, Yakutçada olduğu gibi Dolgancada da “bir şeyi seven, bir şeye uygun” anlamında, isim soylu sözcüğe gelir. Kökeni ile ilgili farklı görüşler vardır. Ubryatova’ya göre Yakutçada fiilden isim yapan ek ile Buryatçadaki isimden isim yapan /-msay/ ekin varyantlarıdır (1982: 162). Stachowski bu ekin, Türkiye

Türkçesi + /m/ + /s/ ve + /m/ + /tɪr/ + /aɣ/ yapıları ile birbirine bağlı olduğunu, bu yüzden bu ekin + /m/ + /s/ + /aɣ/ şeklinde bölünmesi gerektiğini ifade etmiştir (Dolg. Wortb. 26): Dolg. *araymsaq* “şarap seven” ~ *ragimsaq* “içmek için aranma” < *aray* < (Ar.) (Dolg. Wortb. 26); Dolg. *oɣomsaq* “çocuk seven” < *oɣo* “çocuk” (Dolg. Wortb. 26).

3.2.1.1.3. /+ay/

Dolgancada isimden sıfat yapan /+ay/ ekinin sadece bir örnekte kullanıldığı tespit edilmiştir. Dolg. *h³qay* “1. ham 2. olgunlaşmamış” < *h³q* “1. rutubet, ıslaklık 2. Çiy” (Dolg. Wortb. 7). Sadece bir kelimedede tespit edilmiş bu ekin Moğolca kökenli olabileceği düşünülmüştür. Moğ. *or* + *oy* (< *or + *ay*) “saçın tepesi; tepe” *or* + *gil* “tepe, tümsek”; Moğ. *ar* + *ay* “hemen, hemen”; Moğ. *nir* + *ay* “yeni doğmuş, taze”: (Poppe 1927: 90). Kal. MEJ’de Yakutçada da kullanılan /+ay/ birimi, Moğolcadaki isimden isim türeten /+qay/ biriminden getirilmektedir: *h³käy* < *h³k + *käy* Yak. < Moğ. +*qay* (Kal. MEJ 77; Dolg. Wortb. 7).

3.2.1.1.4. /+I/

İsinden isim yapan /+I/ eki, Dolgancada iki sözcükte kullanılmıştır. Bu ekin kökeni ile ilgili farklı görüşler vardır. Türk dillerinde isimden sıfat yapan /+I/ ekine nadiren rastlanmaktadır. Bu ek, Türkçenin erken döneminde kullanılan isimden sıfat türeten bir ek olabilir. Bunun yanında Stachowski, /+I/ ekinin, Moğolcadan kopyalanmış ama yaygın olarak kullanılmamış bir ek olabileceğini ifade etmiştir (Dolg. Wortb. 19); Dolg. *hahıl* ~ *hayıl* “1. tilki derisi rengi; 2. tilki” (Stach. 1993: 93) : Yak. *sahıl* “tilki” : ETü. *yaşıl* “yeşil; mavi” < *yaşıl < *yāş “yeşil; genç” (Dolg. Wortb. 19); Dolg. *hiñil* 1. genç 2. öncü < *yäñi-l < *yäñi < Dolg. *hana* “yeni, taze” (Dolg. Wortb. 19).

3.2.1.1.5. /+msIK/

Sadece sesbilgisi değil, anlambilimi açısından da isimden isim yapma eki /+msıq/ eki ile /+msaq/ ekinin birbirine yakın olduğu düşünülmüştür. Stachowski’ye göre genetik olarak bu ek sadece /+msaq/ ile değil, Moğolca /+msuy/’a da bağlanır (Dolg. Wortb. 26). Dolg. *bäyimsıq* “[jemand] der sich für einen Reichen angibt oder glaubt, reich zu sein” < *bäy* “zengin” (Stach 1993: 56; Dolg. Wortb. 26). Dolg. *kihımsık* “[jemand] der sich für einen richtigen Menschen halt” < *kihi* “İnsan, kişi” (Stach. 1993: 147; Dolg. Wortb. 26). Dolg. *nıramsıq* “şefkatli, sevecen” < Moğ. *nıray* “bebek” (Dolg. Wortb. 26)

3.2.1.1.6. /+kAy/

Bu ek Moğolca kökenlidir. Bu ekin isimden sıfat yapma işlevinde kullanımı sadece aşağıdaki Dolganca örnekte tanıklanmıştır (Dolg. Wortb. 15). Dolg. *däkkäy* “[Sif.] –e doğru, yönünde [mevcut] (Lab. 25) < *däk* [Sontakı] yönünde, tarafında” (Stach. 1993: 78; Dolg. Wortb. 15).

3.2.1.2. Fiilden İsim Yapımı

3.2.1.2.1. /-āhın/ ~ /-āhin/

Fiilden isim yapan /-āhın/ eki, Moğolcadan kopyalanmıştır. Ek, Yakutçada da kullanılmaktadır (bk. Kal. MEJ 70). Bu ek fiil gövdesine eklenirken fiil gövdesinin sonundaki ünlü ve /-Uy-/ ses grubu düşer (Dolg. Wortb. 39): Dolg. *bulqāhın* “fırtına, kar fırtınası” < *buquy-* “eliyle kazmak, eşelemek” (Stach. 1993: 65; Dolg. Wortb. 39); Dolg. *hurāhın* “1. çizgi 2. yol, şerit 3. tırmık, tırnaklama yarası” < *huruy-*

“yazmak” < “tırmalamak” (Dolg. Wortb. 40). Dolg. *käpsāhin* “betimleme, tasvir” (Aksenova vd. 1992: 44) < *käpsā-* “açıklamak, konuşmak” (Dolg. Wortb. 40). Dolg. *qoyutāhin* “rötar, gecikme” < *qoyuta-* “geç kalmak, geç gelmek” (Aksenova vd. 1992: 35; Dolg. Wortb. 40).

3.2.1.2.2. /-ççX/

Dolganca /-ççX/ (aynı zamanda Yakutça /-(X)ç(ç)X/) eki, Moğolcada kritik eşiği aşılmamış, bitmemişlik ifade eden /-çU/ zarf yapan ekten gelmektedir. Zarf yapan bu ek, Yakutçada daha işlektir. Yakutçada genellikle yansıma (*baqıraççı* “gürültüyle, yüksek sesle” < *baqıra-* “yüksek sesle ağlamak”) ve betimsel fiillere (*arılıççı körön* “ela gözlerle uzaklara bakarak” < *arıly-* “sarılaşmak”) gelerek zarf yapar (Károly 2013: 150). Dolg. *qonçoççu* “doğru, dürüst” < **qonço-* : Yak. *xonço-* < Moğ. *xonço-* “dik durmak”; Dolg. *tögörüççü* “..in etrafında, aşağı yukarı” < **tögürü-*: Yak. *tögürü-* “çekinmek, dolaşmak”

Ekin kısa biçimi olan /-çX/, /-r/ sesi ile biten fiil gövdelerinden sonra gelir: Yak. *qitärçi* “kırmızı oluncaya kadar” < *qitär-* “kırmızılaşmak” (Károly 2013: 150).

3.2.1.2.3. /-gAr/, /-gXr/

Bu ek, Moğolcadan kopyalanmıştır ve çoğunlukla Moğolcadan kopyalanmış fiil gövdelerine gelir (Dolg. Wortb. 42- 43; Kal. MEJ 79); Dolg. *ñimigir* “suskun, sessiz” < *ñimiy-* “konuşmamak, susmak” (Dolg. Wortb. 44); Dolg. *tānigir* “açık, belli” < Dolg. **tāniy-* : Yak. *tāniy-* “genişlemek” (Dolg. Wortb. 44); Dolg. *ylbayar* “1. beyaz 2. gri” < *ylbay-* “parlamak” (Dolg. Wortb. 43); Dolg. *haqsayar* “açık” < **haqsay-*: Yak. *saxsay-* < Moğ. *saxsay-* “kurumak/yumuşamak” (Dolg. Wortb. 43; Kal. MEJ 99).

3.2.1.2.4. /-KAy/ ~ /-KXy/

Moğolcadan kopyalanmış işlek eklerden biri de fiilden isim soylu sözcükler türeten /-Kay/ ~ /-GXy/’dir. Bu ek, Moğolcada ve Dolgancada genellikle isimler türetmesine karşın iki sözcükte fiilden isim türetme işlevinde kullanılmıştır: Dolg. *niğirkäy* “düzensiz insan” < Dolg. **niğiriy-*; Yak. *niğiriy-* “ çok kirli olmak” (Dolg. Wortb. 46); Dolg. *toşsoyoy* “ağaçkakan” < **toşsoy-* ~ *toşsuy-* “gagalamak” (Dolg. Wortb. 46).

3.2.1.2.5. /-kAy/

Moğolca kökenlidir ve fiilden renk adları türetir (Dolg. Wortb. 15). Bu ek, Dolgancadaki geçişsiz fiillere gelerek renk adları türetmiştir. Bu ek, /-Xr/, /-Ar/ biçimleriyle sonlanan fiil gövdelerine gelmiştir: Dolg. *haharqay* “sarı” < *hahr-* “sararmak” (Dolg. Wortb. 46); Dolg. *kögörkөy* “mavi; yeşil” < *kögör-* “mavi/yeşil olmak” (Dolg. Wortb. 46); Dolg. *qitarqay* “kırmızı” < Dolg. **qitar-* : Yak. *qitar-* “kırmızılaşmak” (Dolg. Wortb. 46); Dolg. *tätärkäy* “kırmızı” < *tätär-* “kırmızılaşmak” (Dolg. Wortb. 46).

3.2.1.2.6. /-I/

Moğolcada fiilden soyut isimler türeten işlek bir ektir (Poppe 1964: 159; Dolg. Wortb. 47; Khabtagayeva 2009; 131, 147). Stachowski’ye göre Moğolcadan erken dönemde kopyalanan eklerden biridir. Eski Türk yazıtlarında *qısl* < *qıs-* örneğinde de kullanılmış olması bu ekin Moğolcadan Türkçeye erken dönemde kopyalanmış olduğunu gösterir (Dolg. Wortb. 47).

Moğolcanın işlek olan bu eki, hem Dolganca kökenli sözcüklerle hem de Moğolcadan kopyalanmış sözcüklerle kullanılır: Dolg. *hötöl* “öksürük” < *yötäl < **yöt-* (Dolg. Wortb. 47); Dolg. *käpsäl* “açıklama, ifade” < *käpsä-* “açıklamak, konuşmak” (Dolg. Wortb. 47); Dolg. *taptal* “kucaklama, sarma” < *taptä-* “1. hoşlanmak, sevmek 2. kucaklamak” (Dolg. Wortb. 47); Dolg. *täiril* “1. donanım, döşeme 2. hazırlık” < *täriy-* “hazırlamak” (Dolg. Wortb. 47).

Moğolcada işlek olarak kullanılan türetim ekleri sadece Dolganca ve Yakutçaya değil Moğolcayla etkileşim içinde olan diğer Türk dillerine de kopyalanmıştır. Örneğin bu ek Tuvacada, hem Tuvaca sözcüklerde hem de Moğolcadan kopyalanmış sözcüklerde sıkça kullanılmıştır: Tuv. *çarlal* “yayın, anons, duyuru” < *çarla-* “yayımlamak, duyurmak” < Moğ. *carlal < *carla-l-*; *carlal* “yayım, duyuru, ilan, poster” < *carla-* “buyurmak; ilan etmek; yayımlamak, duyurmak” (Khabtagayeva 2009; 131).

3.2.1.2.7. /-ltA/

Moğolcada, fiilden soyut isimler türeten bir ektir (Poppe 1964: 159). Orijinal Dolganca fiil gövdelerine gelir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi bu ek fiile eklenirken fiil gövdesindeki ünsüz düşer: Dolg. *tähiltä* “sabır” < *tähiy-* “sabırlı olmak” (Dolg. Wortb. 47); Dolg. *täriiltä* “1. silahsızlanma 2. yapı malzemesi” < *täriy-* “hazırlamak, organize etmek” krş. *täiril*. (Dolg. Wortb. 47).

Moğolca /-ltA/ eki, Tuvacada da kullanılır. Orijinal Tuvaca fiil gövdelerine ve Moğolcadan kopyalanmış fiil gövdelerine gelerek soyut adlar türetir. Ekin Tuvacadaki fonetiği her zaman /-ldA/ şeklindedir (Khabtagayeva 2009; 132): Tuv. *soŋgulda* “seçim” < *soŋgu-* “seçmek” < Moğ. *soŋgulta < *soŋgyu-ltA*: *soŋgyulta* < *soŋgyu-* ~ *soŋgya-* “seçmek” (Khabtagayeva 2009; 133).

3.2.1.2.8. /-än/

Kökene ile ilgili kesin yargıların oluşmadığı eklerden biri de /-än/’dir. Stachowski, bu ekin iki kaynağının olabileceğini ifade etmiştir. Bu ek ya Genel Türkçe /-yan/ ekinin devamı niteliğindedir ya da Moğolcada işlek olarak kullanılan fiilden isim yapan /-yan/ ekinden kopyalanmıştır (Dolg. Wortb. 40): Dolg. *aqsän* “miktar, sayı” < *saqışän* < **saqış-* < **saq-* > Dolg. *äq-* “hesaplamak, saymak” Dolg. Wortb. 40); Dolg. *qurän* “1. kuru 2. kuruluk” < *qur-* ~ *qür-* “kurumak” (Kal. MEJ 72; Dolg. Wortb. 40).

3.2.1.2.9. /-bXI/

Fiilden soyut isimler yapan bu ek, Moğolcadan kopyalanmıştır. Dolgancada ekin kullanımı yaygın değildir. /-bXI/ eki, Moğolcadan kopyalanmış bir sözcükte ve Dolganca orijinli bir sözcükte kullanılmıştır (Dolg. Wortb 41); Dolg. *kördöbil* “istek, arzu” < *kördö-* “istemek, rica etmek” (Dolg. Wortb. 41); Dolg. *häräbil* “tehlike” < *häräy-* “1. tanımak, keşfetmek 2. sezmek, hissetmek” < Moğ. *särä-* “şüphelenmek” (Kal. MEJ 72, 91; Dolg. Wortb. 41).

3.2.1.2.10. /-laŋ/

Fiilden soyut isimler türeten /-laŋ/ eki, Moğolcadan kopyalanmıştır (Karoly 2013: 111). /-laŋ/ eki, Dolgancada sadece eskicil bir sözcükte kullanılmıştır. Yakutçada da nadiren kullanıldığı tespit edilmiştir. (Kal. MEJ 84; Poppe 1964: 160). Dolg. *hınälaŋ* “dinlenme” < **hınä-* < *yınç-ä < *yınç > EtÜ. *inç* “huzur” (Stach. 1993: 119; Dolg. Wort. 47; Karoly 2013: 111).

Bu ek, Tuvacadaki Moğolca kopya sözcüklerle de kullanılır. Ekin kullanımı Tuvacada da işlek değildir: Tuv. *qadulang* “çayır, otlak” < *qadu-* “çim, ot biçmek” (Khabtagayeva 2009: 286); Tuv. *cıryalay* “mutluluk” < *cırɣa-* “mutlu olmak”; *cobalay* < *coba-* (Khabtagayeva 2009: 286).

3.2.1.2.11. /-IGA/

Fiilden isim türeten bu ek, Moğolca isimden isim yapan /-I/ ile /-ɣa/ ekinin birleşmesiyle oluşmuştur (Kal. MEJ 85). Dolgancadaki kullanımı sadece bir sözcükte tanıklanan bu ek Moğolcada süreç bildiren isimler oluşturur (Poppe 1964: 161). Dolg. *qıhalya* “endişe” < Dol. **qıhay-* : Yak. *qıhay-* “basamak (kitap), çünkü **qıhal-* ne Dolgancada ne de Yakutçada korunur (Dolg. Wortb. 47

Ekin kullanımı Dolganca ve Yakutçaya göre Tuvacada daha işlektir. /-IGA/ türetim ekinin orijinal Tuvaca sözcüklerle kullanımı yaygınlaşmıştır: Tuv. *çalalya* “istek; bir doktor çağırma” < *çala-* “istemek; bir doktor aramak” < Moğ. *calalya < *cala-IGA*; LM *calalya* “istek” < *cala-* “istemek, davet etmek” (Khabtagayeva 2009: 132). Tuv. *çüdülgä* “inanç; din” < *çüdü-* “inanmak; güvenmek” < Moğ. *sitülgä < *sitü-IGA*; LM *sitülgä* “inanç, din” < *sitü-* “tapmak; inanmak; güvenmek; bağlı olmak” (Khabtagayeva 2009: 132).

3.2.1.3. Fiilden Fiil Yapımı

3.2.1.3.1. /-qırä-/ ~ /-kirä-/

Moğolcadan kopyalandığı düşünülen bu ek (Kal. MEJ 101) Yakutçada genellikle fiillerden yansıma sözcük türetirken Kal. MEJ'deki örneklerden fiillere ek anlamlar kazandırdığı da tespit edilmiştir (Dolg. Wortb. 71). /-kirä-/ , Dolgancada işlek kullanılan bir ek değildir: Dolg. *äkkirä-* “zıplamak, atlamak” < **äk-* < **säk-* > Osm. *säk-* “zıplamak, atlamak” (Stach. 1993: 44; Stach. 1997: 71).

3.2.1.3.2. /-äqtä-/ ~ /-äktä-/ ~ /-attä/

Stachowski'ye göre bu ek ya Buryatçadan kopyalanmıştır (Ub. 151) ya da *utuqtä-* “biraz uyumak” (< *utuq “hafif uyku” < *utuy-* “uyumak”) gibi isimden türemiş bir Türkçe fiilden oluşmuştur (Dolg. Wortb. 69). Dolg. *aralyıyäqtä-* “yanılmak, aldanmak” < Dolg. **aralğıy-*: Yak. *aralyıy-* “daha fazla konsantre olmamak” (Dolg. Wortb. 69); Dolg. *biläktä-* “bilmemek” < *bil-* “bilmek” (Dolg. Wortb. 69); Dolg. *ynäqtä-* ~ *ynattä-* “yapmak” < *yn-* “yapmak, etmek” (Dolg. Wortb. 69).

3.2.1.4. İsimden Fiil Yapımı

3.2.1.4.1. /+küy/

İsimden fiil yapan /+küy-/ eki, muhtemelen Moğolcadan kopyalanmıştır (Böhtling 297, 500, Kal. MEJ 99; Dolg. Wortb. 58). /+küy/, Dolgancada sadece aşağıdaki örnekte tanıklanmıştır: Dolg. *örüküy-* “hızla döndürmek” < **örütüküy-* < *örüt* ~ *ürüt* “yüzey, üst bölüm” (Dolg. Wort. 58).

Sonuç

1. Sonuç olarak, Dolganca ve Moğolca tipolojik açıdan birbirine çok yakın olduğu için kopyalamalar için çok fazla çekici özellik bulunmasına rağmen Dolgancada beklenildiği kadar Moğolca kopya yoktur. Moğolcanın çekim unsurlarının Dolgancaya kopyalanmadığı görülmüştür. Dolgancanın yazılı dil olmaması, diyalekt farklılıklarının bulunması, Kuzey Taymir Bölgesi'nden henüz kayıt yapılamamış olması Moğolca etkiyi daha ayrıntılı görmeyi engellemektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Moğolca Dolganca dil ilişkilerinin genel durumu ortaya konulmuştur.

2. Ses düzenindeki çekici unsurlar yanında Moğolcanın biçimbilimsel ve sözdizimsel özellikleri de Dolganca için çekici gelmiştir. Moğolcanın bitişken yapıya sahip olması, biçimbilimsel olarak pek ayrılmamış sıfat kategorisine sahip olması, eklerin sözcük sonuna eklenmesi ve sınırlı ve önceden kestirilebilir biçimbirim varyasyonunun olması, yalın hal durumunun eksik olması Dolganca konuşurları için çekici özellikler olmuştur. Moğolcadan Dolgancaya yaklaşık 20 bağımlı biçimbirim ve 160'ın üzerinde bağımsız biçimbirim kopyalanmıştır. Bağımlı biçimbirimler yapım unsurlarından oluşur.

3. Çekim unsurlarının kopyalanmadığı tespit edilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi Dolganlar 17. yy.dan itibaren Moğolların baskıları nedeniyle kuzeye göç etmişlerdir. Burada farklı etnik topluluklarla karışıp bugünkü Dolganları oluşturulmuşlardır. Moğol baskısının 17. yy.dan sonra azalması ile Moğolca etkisi de azalmıştır. Böylelikle yoğun dilbilimsel ilişki gerektiren ve dayanıklılık skalasının aşağısında bulunan gramer kategorileri (hal, aspekt-zaman, tasarlama kipleri vs.) kopyalanmamıştır.

Kısaltmalar

bk.	bakınız
Bury.	Buryatça
Çuv.	Çuvaşça
Dolg.	Dolganca
Dolg. Worth.	Stachowski 1997
ETü.	Eski Türkçe
Evenk.	Evenkice
GTü.	Genel Türkçe
Kal. MEJ	Kalujnski 1961
krş.	karşılaştırınız
Moğ.	Moğolca
Rus.	Rusça
Tuv.	Tuvaca
Ub.	Übryatova 1985

Kaynakça

- BÖHTLING, O (1851), *Über die Sprache der Jakuten - Grammatik, Text und Wörterbuch*, St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- DEMİR, N. (2003) "Popüler Dil Tartışmalarına Dil İlişkileri Açısından Bakış", *Cumhuriyetimizin 80.Yılında Türkçemiz*, Ankara: Ankara Ticaret Odası Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı: 37-44.
- JOHANSON, Lars (2007), *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çev. Nurettin Demir), Ankara: TDK Yayınları.
- KHABTAGAYEVA, B. (2009), *Mongolic Elements in Tuvan*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- KALUŞYNSKI, S. (1961), *Mongolische Elemente in der jakutischen Sprache*. Warszawa.
- KAROLY, L. (2013), *Deverbal Nominals in Yakut*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- LESSİNG, F. D. (1996), *Mongolian-English dictionary*, Bloomington.
- Lİ, Y. Song (2010), *A Study of Dolgan*, Seul.
- STACHOWSKİ, M. (1993), *Dolganischer Wortschatz*, Krakow.
- STACHOWSKİ, M. (1997), *Dolganische Wortbildung*, Krakow.
- STAPERT, E. (2013), *Contact-induced change in Dolgan*, LOT, Utrecht.
- UBRYATOVA, E. I. (Ed.) (1982), *Grammatika sovremennogo yakutskogo literaturnogo yazıka*, Moskova.
- UBRYATOVA, E. I. (1985), *Yazık noril'skih dolgan*, Novosibirsk.